

**Seminar Keusahawanan Islam Peringkat Kebangsaan 2005**

**6 September 2005**

**Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur**

# **KEUSAHAWANAN ISLAM**

## *Dalam Era Globalisasi*



**Aplikasi `Uqud al-Isytirak Dalam Pembiayaan  
Usahawan Muslim : Analisis Terhadap Syarikat Modal  
Usaha Niaga Secara Islam**

**Kamaruzaman Noordin  
Fadillah Mansor  
Mohd. Rizal Muwazir @ Mukhazir  
Universiti Malaya**



**Anjuran: Jabatan Syariah dan Pengurusan**

## **Aplikasi `Uqud al-Isytirak Dalam Pembiayaan Usahawan Muslim : Analisis Terhadap Syarikat Modal Usaha Niaga Secara Islam**

Kamaruzaman Noordin

Fadillah Mansor

Mohd. Rizal Muwazir @ Mukhazir

(Universiti Malaya)

### **Pengenalan**

Sumber-sumber pembiayaan bukan bank menjadi semakin penting ekoran kepelbagaian infrastuktur kewangan yang ada. Walaupun industri perbankan terus menjadi sumber pembiayaan utama, peningkatan pembiayaan melalui pasaran modal, khususnya daripada pasaran sekuriti hutang, institusi kewangan pembangunan dan pembiayaan modal usaha niaga turut disaksikan sejak kebelakangan ini

Industri modal usaha niaga yang kini menjadi sumber pembiayaan alternatif kepada pinjaman daripada institusi perbankan, mula menampakkan pertumbuhan yang positif. Walaupun industri ini kelihatan agak muda di negara kita, sebenarnya ia telah lama berkembang di negara-negara maju khususnya di Barat. Industri ini merupakan pemangkin kepada kewujudan teknologi-teknologi baru melalui usaha-usaha yang berisiko tinggi.

Suasana industri modal usaha niaga di negara kita masih dibayangi oleh pelaksanaannya secara konvensional semata-mata sedangkan majoriti penduduk di negara ini adalah penganut agama Islam. Kemunculan syarikat modal usaha niaga Islam menjadi medan baru bagi pelabur-pelabur Muslim memainkan peranan sebagai pemain di dalam sektor kewangan Islam.

### **Definisi Modal Usaha Niaga**

Modal usaha niaga (VC) menurut Kamus Ekonomi Oxford boleh didefinisikan sebagai modal yang sanggup dilaburkan oleh pemiliknya di dalam perniagaan baru atau kecil, di mana risiko kerugian adalah tinggi.<sup>1</sup> Bagi Ross, Westerfield dan Jaffe mentakrifkan modal usaha niaga

---

<sup>1</sup> John Black (2002), *Oxford Dictionary of Economics*, 2<sup>nd</sup> edition. Berlin: Oxford University Press, h. 1021.

sebagai pembiayaan awal bagi syarikat baru yang bercadang untuk berkembang dengan cepat.<sup>2</sup> A S Hornby pula mendefinisikan modal usaha niaga sebagai modal perniagaan, yakni wang yang dilaburkan dalam perniagaan baru, terutama sekali berisiko.<sup>3</sup>

Modal usaha niaga digunakan sebagai penghubung jurang modal yang wujud dalam sesuatu sistem ekonomi. Modal usaha niaga melibatkan dua pihak, iaitu syarikat modal usaha niaga dan pelabur tak formal atau *angel* (pihak yang mempunyai lebih dana) dan pengusaha atau syarikat usaha niaga (pihak yang mengalami kekurangan dana). Secara tradisinya, modal usaha niaga melibatkan pelaburan kecil dalam penerokaan teknologi yang berisiko tinggi. Walaupun demikian, modal usaha niaga di seluruh dunia telah berubah kepada penerokaan besar yang kurang berisiko (Audretsch dan Elston, 1999).

Bank Negara Malaysia mentakrifkan syarikat modal usaha niaga sebagai syarikat yang memiliki 70 peratus daripada pelaburannya di dalam syarikat usaha niaga yang tidak disenaraikan di Bursa Saham Kuala Lumpur (BSKL).<sup>4</sup> Suruhanjaya Sekuriti (SC) pula mendefinisikan syarikat modal usaha niaga (VCC) dan syarikat pengurusan modal usaha niaga (VCMC) sebagai syarikat yang mengendalikan atau mengurus pelaburan sekuriti dalam syarikat usaha niaga.<sup>5</sup>

Syarikat modal usaha niaga juga boleh didefinisikan sebagai syarikat yang terlibat di dalam usaha berisiko tinggi atau meneroka teknologi baru berkaitan dengan produk yang diluluskan oleh Kementerian Kewangan.<sup>6</sup> Manakala syarikat penerima modal usaha niaga<sup>7</sup> pula ditakrifkan sebagai syarikat yang diperbadankan untuk menggunakan sama ada modal benih, pembiayaan permulaan ataupun pembiayaan peringkat awal.<sup>8</sup>

<sup>2</sup> Ross et al. (2000), *Fundamental of Corporate Finance*. 5<sup>th</sup> edition. New York: Irwin McGraw-Hill, hh. 448-449.

<sup>3</sup> A S Hornby (2000), *Oxford Fajar Advanced Learner's English-Malay Dictionary*. Asmah Omar (terj. & ed.), Kuala Lumpur: Fajar Bakti Sdn. Bhd., h. 2107.

<sup>4</sup> BNM (2001), *Laporan Tahunan 2000 Bank Negara Malaysia*. Kuala Lumpur: BNM, h. 184.

<sup>5</sup> Suruhanjaya Sekuriti (2002a), *Guidelines For the Registration of Venture Capital Corporations and Venture Capital Management Corporations*. (Perkara 2, tarikh efektif: 1 Ogos 2002). Kuala Lumpur: Suruhanjaya Sekuriti, h. 2. Lihat juga, Suruhanjaya Sekuriti (2002), *Guidelines For the Annual Certification for Tax Incentives for the Venture Capital Industry*. (Perkara 1). Kuala Lumpur: Suruhanjaya Sekuriti, h. 2. Syarikat modal usaha niaga merupakan syarikat yang diperbadankan di bawah Akta Syarikat 1965, syarikat perkongsian, perancangan dan pengendalian apa-apa skim atau dana yang melabur dalam syarikat usaha niaga.

<sup>6</sup> Universiti Utara Malaysia. [http://www.uum.edu.my/iks\\_swb/C4%20Modal%20Teroka.doc](http://www.uum.edu.my/iks_swb/C4%20Modal%20Teroka.doc), 15 Jun 2005

<sup>7</sup> Suruhanjaya Sekuriti (2002a), op. cit. h. 2. Lihat juga Suruhanjaya Sekuriti, [http://www.sc.com.my/html/resources/press/pr\\_20020801\\_bm.html](http://www.sc.com.my/html/resources/press/pr_20020801_bm.html), 25 Mei 2003.

<sup>8</sup> Pelaburan dalam syarikat penerima modal usaha niaga boleh dibahagikan kepada beberapa peringkat iaitu modal benih; pembiayaan permulaan; pembiayaan peringkat awal; pengembangan, pertumbuhan; penyambungan, mezanin, pra IPO, pembelian masuk pengurusan, pembelian keluar pengurusan,

### **Peranan dan Fungsi Syarikat Modal Usaha Niaga (VCC)**

Kewujudan VCC memang tepat pada masanya kini kerana ia merupakan sumber pembiayaan alternatif bagi dana pelaburan daripada sumber pembiayaan tradisional sedia ada melalui institusi perbankan. Perubahan prasarana sektor kewangan adalah diperlukan untuk memenuhi keperluan pembiayaan yang besar bagi aktiviti dan industri baru muncul. Dengan transformasi ekonomi di mana pertumbuhannya didorong oleh sektor perkhidmatan dan pengeluaran, kepelbagaian sumber pembiayaan adalah diperlukan supaya setiap risiko ditanggung oleh pihak yang paling berkeupayaan menanggungnya. Demi melangkah ke hadapan di samping perubahan yang diperlukan oleh institusi kewangan untuk kekal inovatif dan responsif kepada permintaan pelanggan, langkah-langkah perlu diambil untuk memudahkan pembiayaan usaha niaga berisiko tinggi oleh institusi bukan bank. Sumber pembiayaan alternatif ini menjadi pelengkap kepada pembiayaan tradisional khususnya bagi perusahaan berintensifkan pengetahuan dan teknologi yang baru bermula yang mana hanya idea iaitu cagarang tak ketara merupakan aset utamanya.

Walaupun kemajuan telah dicapai di dalam industri ini sejak syarikat modal usaha niaga pertama mula beroperasi pada tahun 1984, pembangunan selanjutnya diperlukan sekiranya negara ingin maju ke tahap pembangunan seterusnya dan menjadi lebih berasaskan teknologi dan pengetahuan. Menyedari hakikat bahawa pentingnya modal usaha niaga sebagai sumber pembiayaan alternatif maka kerajaan sejak bertahun lalu terus memberi galakan dan sokongan kepada industri ini.<sup>9</sup> Usaha-usaha ditumpukan untuk mewujudkan satu persekitaran yang menggalak perkembangan modal usaha niaga. Di antaranya ialah penubuhan Koridor Raya Multimedia (MSC), insentif cukai untuk industri modal usaha niaga, penubuhan dana khas modal usaha niaga, pengisytiharan taman-taman teknologi, enakmen rangka kerja undang-undang untuk melindungi hakmilik intelektual, pembangunan Bursa Saham Kuala Lumpur (BSKL) dan penubuhan Bursa Dagangan Sekuriti dan Sebut Harga Automasi Malaysia (MESDAQ) sebagai laluan keluar yang berdaya maju kepada syarikat-syarikat modal usaha niaga. Antara yang lainnya ialah penggubalan Pelan Tindakan Negara untuk Pembangunan Teknologi Industri dan penubuhan Perbadanan Pembangunan Teknologi Malaysia (MTDC) dan Forum Teknologi Malaysia.

---

pembiayaan pemulihan, penunaian keluar (pembelian sekunder); dan lain-lain. Sila lihat BNM (2005) *Laporan Tahunan Bank Negara Malaysia 2004*, Kuala Lumpur : Bank Negara Malaysia, h. 215.

<sup>9</sup> BNM (2001b), *Pelan Induk Sektor Kewangan*. Kuala Lumpur: BNM, h. 191.

Industri ini terus memainkan peranan yang penting dalam menyediakan sumber pembiayaan alternatif terhadap ekonomi.<sup>10</sup> Perkembangan dalam pelaburan modal usaha niaga di Malaysia adalah amat memberansangkan. Faktor perkembangan industri ini didorong juga oleh tindakan aktif yang berterusan daripada pihak Kerajaan yang menyedari bahawa kepentingan modal usaha niaga dalam membiayai sektor teknologi.

Pada asasnya pembiayaan melalui modal usaha niaga merupakan pembiayaan ekuiti yang menekankan kepada perkongsian risiko dan keuntungan di antara pemodal dan pengusaha. Dari segi teorinya, perkongsian ini membawa kelebihan kepada kedua-dua pihak. Kepada pengusaha, mereka tidak perlu menanggung beban hutang yang memerlukan pembayaran balik secara berkala. Kepada pemodal pula, mereka akan memperolehi kelebihan teknologi hasil daripada perkongsian tersebut. Di samping itu, pemodal boleh menjadi mentor kepada syarikat penerima modal usaha niaga terbabit. Berdasarkan pengalaman perniagaan yang dimiliki, pemodal boleh membantu syarikat penerima merumus strategi korporat dan meningkatkan capaian syarikat baru kepada jaringan pembiayaan, pasaran dan sebagainya.

### **Konsep Syarikat Modal Usaha Niaga Islam (IVCC)**

Syarikat modal usaha niaga Islam (IVCC) sebenarnya mempunyai takrifan yang sama seperti syarikat modal usaha niaga konvensional, cuma yang membezakannya adalah prinsip yang digunakan oleh IVCC adalah mengikut prinsip syariah. IVCC mengutamakan pelaburan dalam syarikat penerima modal usaha niaga yang menjalankan aktiviti atau projek-projek yang tidak bercanggah dengan Islam. Aktiviti-aktiviti syarikat penerima mesti bebas daripada unsur-unsur *riba'*, *maysir* (judi), dan *gharar* (ketidakpastian). Maka, bolehlah disimpulkan bahawa syarikat modal usaha niaga Islam adalah syarikat yang membuat pelaburan atau mengendalikan dana pelaburan dalam syarikat penerima modal usaha niaga yang melaksanakan projek-projek berisiko tinggi atau projek-projek teknologi baru berdasarkan prinsip-prinsip syariah.

Pasaran Modal Usaha niaga Islam lebih menjurus kepada pembiayaan ekuiti di mana keadaan ini cukup berlawanan berbanding pembiayaan hutang. Ini menggambarkan penanaman modal daripada pelabur kepada sesebuah syarikat adalah berasaskan ekuiti dan bukannya berbentuk pinjaman mahupun pembiayaan. Pasaran ini menggunakan

---

<sup>10</sup> BNM (2003), *Laporan Tahunan 2002*. Kuala Lumpur: BNM, hh. 183-184.

beberapa kontrak yang selaras dengan syariah iaitu seperti *al-ijārah*, *al-muḍārabah*, *musyārahah al-mutanāqisah*, opsyen belian dan opsyen jualan serta pinjaman saham secara Islam.<sup>11</sup> Namun, kontrak *al-muḍārabah* dan *musyārahah* lebih sesuai dan menepati dengan definisi modal usaha niaga Islam.

Konsep modal usaha niaga Islam adalah terbuka kepada kontrak *muḍārabah* ataupun *musyārahah* atau *musyārahah al-mutanāqisah*. Kontrak jenis ini akan memberi keuntungan kepada kedua belah pihak samada pemodal atau pengusaha disamping mengikut landasan syarak. Oleh yang demikian, ‘keredhaan’ daripada Allah s.w.t. juga akan dapat dicapai. Dana modal usaha niaga adalah satu lagi peluang kepada para pengusaha mendapatkan pembiayaan tanpa mencari dana melalui pasaran saham atau perbankan. Konsep modal usaha niaga sudah menampakkan kejayaannya di Barat walaupun risiko kegagalannya begitu tinggi pada peringkat permulaannya. Konsep ini jugalah yang telah memajukan tamadun Islam dan juga membantu dalam membangunkan Eropah pada permulaan revolusi industri melalui kontrak yang dikenali sebagai “*commenda*” yang mirip kepada prinsip *muḍārabah*. Dalam pasaran modal usaha niaga Islam, prinsip-prinsip *al-muḍārabah* dan *al-musyārahah* adalah terpakai berdasarkan bentuk kontrak yang diamalkan antara pelabur dengan pengusaha.<sup>12</sup>

Umumnya, industri modal usaha niaga Islam mempunyai ciri-ciri seperti berikut:<sup>13</sup>

- i. Pembiayaan secara perkongsian untung rugi dan ianya boleh diaplikasikan sama ada secara *muḍārabah* atau *musyārahah*.
- ii. Pengusaha tidak mempunyai liabiliti untuk membayar balik modal kecuali berlaku kes kecuaiian, penipuan, salah guna dan sebagainya.
- iii. Mempunyai rancangan perniagaan dan penyerapan dana untuk jangka masa panjang untuk menjamin kejayaan pelaburan.
- iv. Mempunyai mekanisme keluar (*exit mechanism*) sebagai jalan keluar daripada pelaburan syarikat modal usaha niaga.
- v. Fleksibel, tidak terhad atau terikat kepada mana-mana peringkat pelaburan.

<sup>11</sup> Mohd Daud Bakar (2001a), “Shariah and Legal Issues of Islamic Venture Capital” (Kertas Kerja Seminar The Kuala Lumpur International Islamic Capital Market, 26 & 27 Mac 2002), h. 1.

<sup>12</sup> Mohd Daud Bakar (2002), “Prinsip-prinsip Islam Dalam Sektor Pelaburan”, *Ekonomi Islam Dan Pelaksanaannya di Malaysia*, Kuala Lumpur : Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM), h. 126.

<sup>13</sup> *Ibid.*

Oleh itu, jelaslah bahawa pembiayaan projek usaha niaga perlu berasaskan kepada perkongsian modal-untung di antara pihak pembiaya dan pengusaha iaitu secara *al-Mudārabah* atau *al-Musyārahah*.<sup>14</sup>

Sumber-sumber dana yang disalurkan kepada syarikat-syarikat modal usaha niaga Islam sebenarnya dikumpul daripada pelbagai institusi kewangan, perbankan Islam, pihak kerajaan, badan-badan korporat, institusi insurans mahupun pelabur-pelabur perseorangan yang sanggup menerima dan menampung risiko tinggi. Sumber-sumber ini dikumpulkan di dalam satu dana yang akan diuruskan oleh syarikat pengurusan dana modal usaha niaga. Para usahawan Muslim yang mempunyai kredibiliti pengurusan yang tinggi dengan konsep perniagaan yang dinamik diperlukan disini bagi memberi gambaran sihat kepada industri modal usaha niaga.

Setelah dana-dana dapat dikumpul, maka pihak pengurusan dana akan memastikan projek-projek yang telah ditentukan dan dipersetujui oleh semua pelabur. Semua cadangan dan keputusan diambil kira bagi mencapai kesepakatan dalam keputusan. Seterusnya pelaburan yang akan dibuat dipecahkan kepada dua, iaitu berisiko tinggi atau berisiko rendah. Selalunya pelaburan berisiko rendah kurang dijalankan berbanding berisiko tinggi, bersesuaianlah dengan konsep modal usaha niaga sendiri. Pelaburan berisiko tinggi melibatkan 70 peratus bahagian dalam dana di samping 30 peratus sahaja pelaburan berisiko rendah dibuat.

Semasa pelaburan dibuat, pihak pengurusan akan memantau projek dalam syarikat usaha niaga yang dilabur supaya tidak melanggar batasan syarak. Usaha juga dilakukan bagi memastikan projek tersebut dapat disiapkan tanpa mengalami sebarang masalah. Kejayaan sesebuah projek amatlah penting kerana pelaburan yang dibuat mengharapkan keuntungan. Pulangan atau keuntungan yang diperolehi akan dibahagikan secara adil dan mengikut bahagian sebagaimana yang dipersetujui pada peringkat awal. Keuntungan ini akan dibahagikan kepada pelabur-pelabur yang telah menyumbang dana dalam syarikat modal usaha niaga mengikut jumlah saham masing-masing.

---

<sup>14</sup> Mazilan Musa (2001), "Peranan Modal Teroka sebagai Sumber Pembiayaan dan Alternatif Pelaburan". (Kertas Kerja Seminar Modal Teroka Islam: Ke Arah Pembiayaan Masa Depan, anjuran Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM), 24-25 April 2001), h. 7.

## Aplikasi 'Uqud al-Isytirak Dalam Industri Modal Usaha Niaga Islam

'Uqud al-Isytirak bermaksud kontrak secara usahasama atau perkongsian.<sup>15</sup> Kontrak jenis ini menuntut pihak-pihak yang bekerjasama untuk mengikat perjanjian sesama sendiri dan berkongsi dalam pelbagai perkara seperti keuntungan, perusahaan, modal atau kerugian yang diperoleh dari usahasama mereka.<sup>16</sup> Prinsip-prinsip Syariah yang terkandung di bawah 'Uqud al-Isytirak adalah seperti *al-Musyarakah*, *al-Mudarabah*, *al-Muzara'ah* dan *al-Musaqah*.<sup>17</sup> Penumpuan akan diberikan kepada dua prinsip utama iaitu *al-Mudarabah* dan *al-Musyarakah*.<sup>18</sup> Berikut adalah huraian mengenai kedua-dua prinsip tersebut.

### *Al-Mudarabah*

#### Definisi dan Pensyariatan

*Al-Mudarabah* dari segi bahasa berasal daripada kata kerja *daraba* yang bermaksud memukul.<sup>19</sup> Antara makna yang lain adalah (*daraba fi al-Ard*) bermakna (safar)<sup>20</sup> iaitu berjalan di atas muka bumi untuk berniaga mencari rezeki.<sup>21</sup> Ini kerana setiap pengusaha sesuatu perniagaan akan banyak bergerak dari satu tempat ke tempat yang lain untuk berniaga.<sup>22</sup> Manakala kata kerja *dāraba* yang kata terbitannya *muḍārabah* mempunyai dua maksud iaitu saling pukul memukul dan menyerahkan modal untuk diusahakan.<sup>23</sup>

<sup>15</sup> Ab. Mumin Ab. Ghani (1999), *Sistem Kewangan Islam dan Pelaksanaannya di Malaysia*, Kuala Lumpur: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia, h. 262.

<sup>16</sup> H. Nasrun Haroen (2000), *Fiqh Muamalah*, Jakarta: Gaya Media Pratama, h. 99.

<sup>17</sup> Al-Zuhayli (2002), *Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuh*, Damsyik: Dar al-Fikr., h. 3098.

<sup>18</sup> *Ibid.*, hh. 4683-4721. Prinsip *al-Muzara'ah* adalah usahasama dalam bidang pertanian dan *al-Musaqah* adalah usahasama pengurusan dan penjagaan atau *mu'amalah*. Kedua-dua prinsip ini tidak termasuk di dalam skop kajian penulis.

<sup>19</sup> Ibrahim Mustafa *et.al.* (1972), *al-Mu'jam al-Wasit*, Istanbul: al-Maktabah al-Islamiyyah, h. 536.

<sup>20</sup> Mahmud 'Abd al-Rahman 'Abd al-Man'am (t.t.), *Mu'jam al-Mustalahat wa al-Alfaz al-Fiqhiyyah*, vol. 3, Kaherah: Dar al-Fadilah, h. 302.

<sup>21</sup> Muhammad Rawwas Qal'aji *et.al.* (1996), *Mu'jam Lughah al-Fuqaha'*, Jordan: Dar al-Nafa'is., h. 254.

<sup>22</sup> Muwaffiq al-Din ibn al-Qudamah (t.t.), *Al-Mughni wa al-Syarh al-Kabir*, jilid 5, Beirut: Dar al-Fikr, h. 134.

<sup>23</sup> Ibrahim Mustafa *et.al.* (1972), *op.cit.*, h. 536.



*Al-Mudarabah* dari segi istilah pula bermaksud kontrak di mana pemodal melaburkan hartanya untuk diusahakan oleh pihak lain dengan perkongsian untung manakala rugi ditanggung olehnya.<sup>24</sup> Pembahagian untung akan ditetapkan sebagai perjanjian sama ada sepertiga, seperempat atau separuh.<sup>25</sup> Ia mempunyai perkaitan dengan makna “*berjalan di atas muka bumi untuk berniaga mencari rezeki*”.<sup>26</sup> Ini kerana *al-Mudarabah* adalah satu bentuk perniagaan yang memerlukan pergerakan dan aktiviti di banyak tempat di atas muka bumi untuk mencari rezeki.

Istilah *al-Mudarabah* diguna pakai di Iraq<sup>27</sup> oleh mazhab Hanafi<sup>28</sup> dan Hanbali.<sup>29</sup> Di Madinah<sup>30</sup> pula, *al-Mudarabah* lebih dikenali sebagai *Muqaradah* atau *Qirad* iaitu diguna pakai oleh mazhab Maliki<sup>31</sup> dan Syafi'i<sup>32</sup>. *Qirad* mempunyai maksud *qata'a*<sup>33</sup> iaitu memotong di mana pemodal memberikan potongan (bahagian) hartanya kepada pengusaha dan potongan (bahagian) daripada untung akan dikongsi.<sup>34</sup> *Al-Muqaradah* pula mempunyai makna *al-Musawah* iaitu persamaan dengan maksud sama-sama memperoleh keuntungan.<sup>35</sup>

Prinsip *al-Mudarabah* disebutkan secara umum dalam firman Allah S.W.T.:

<sup>24</sup> Muhammad Rawwas Qal'aji *et.al.* (1996), *op.cit.*, h. 404.

<sup>25</sup> Ibn Rusyd (2002), *Bidayah al-Mujtahid wa Nihayah al-Muqtasid*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h. 631.

<sup>26</sup> 'Abd al-Rahman al-Jaziri (1990), *Kitab al-Fiqh 'Ala al-Madhahib al-Arba'ah*, jilid 3, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h. 34.

<sup>27</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3923.

<sup>28</sup> Abu Bakr Ibn Mas'ud al-Kasani (t.t.), *Bada'i' al-Sana'i fi Tartib al-Syara'i*, jilid 5, Beirut: Dar al-Maktab al-'Ilmiyyah, h. 79.

<sup>29</sup> Muwaffiq al-Din ibn al-Qudamah (t.t.), *Al-Mughni wa al-Syarh al-Kabir*, jilid 5, Beirut: Dar al-Fikr., h. 134.

<sup>30</sup> Syams al-Din Muhammad b. Muhammad al-Khatib al-Syarbini (1995), *Mughni al-Muhtaj 'ila Ma'rifah Ma'ani 'Alfaz al-Minhaj*, jilid 2, Beirut: Dar al-Fikr, h. 418.

<sup>31</sup> Ibn Rusyd (2002), *Bidayah al-Mujtahid wa Nihayah al-Muqtasid*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah., h. 631.

<sup>32</sup> Abu Ishaq Ibrahim b. 'Ali b. Yusuf al-Syirazi (1995), *Al-Muhadhdhab Fi Fiqh al-Imam al-Syafi'i*, jilid 2, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h 226.

<sup>33</sup> Mahmud 'Abd al-Rahman 'Abd al-Man'am (t.t.), *Mu'jam al-Mustalahat wa al-Alfaz al-Fiqhiyyah*, vol. 3, Kaherah: Dar al-Fadilah, h. 303.

<sup>34</sup> 'Ali Ibn Muhammad al-Mawardi (1994), *Al-Hawi al-Kabir fi Fiqh Madhhab al-Imam al-Syafi'i wa huwa Syarh Mukhtasar al-Muzani*, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h. 305.

<sup>35</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h 135.

Ertinya :

*dan yang lainnya orang-orang yang musafir di bumi untuk mencari rezeki dari limpah kurnia Allah...*

(Al-Qur'an, al-Muzzammil (73) :  
20)

Menurut al-Qurtubi, ayat tersebut memberi isyarat kepada kita bahawa mencari rezeki yang halal untuk *nafqah* diri dan keluarga dan juga untuk berbuat *ihsan* (kebaikan) dan *ifdal* (kemajuan) adalah besar kedudukannya di sisi Allah S.W.T. seumpama berjihad di jalan-Nya.<sup>36</sup> *Al-Mudarabah* mempunyai perkaitan dengan makna "*musafir di bumi untuk mencari rezeki*"<sup>37</sup> kerana ia adalah satu bentuk perusahaan yang memerlukan banyak perjalanan ke pelbagai tempat di atas muka bumi ini untuk mencari keuntungan.

Selain itu, terdapat hadis Rasulullah s.a.w yang diriwayatkan oleh 'Abdullah Ibn 'Umar:<sup>38</sup>

Ertinya :

*"Selepas Khaybar dibuka (dikuasai umat Islam), kaum Yahudi meminta Rasulullah S.A.W. membiarkan mereka menetap di kawasan tersebut untuk mereka usahakan dan mengambil separuh hasil pertaniannya (separuh lagi untuk umat Islam), maka. Rasulullah S.A.W. berkata: Aku membenarkannya atas apa yang dipersetujui"*<sup>39</sup>

Al-Nawawi menghuraikan bahawa jumhur ulama telah bersepakat yang hadis tersebut menunjukkan keharusan kontrak *al-Musaqah* iaitu usahasama pengurusan dan penjagaan.<sup>40</sup> Apabila dilihat dari segi *Qiyas*, *al-Mudarabah* diqiyaskan kepada *al-Musaqah*.<sup>41</sup> Kontrak-kontrak berbentuk usahasama sedemikian sentiasa diperlukan oleh

<sup>36</sup> Abu 'Abd Allah Muhammad b. Ahmad al-Ansari al-Qurtubi (2002), *Al-Jami' Li Ahkam al-Qur'an*, jilid 10, Kaherah: Dar al-Hadith, h. 48.

<sup>37</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 135.

<sup>38</sup> Muhy al-Din al-Nawawi (2000), *Sahih Muslim bi Syarh al-Imam Muhy al-Din al-Nawawi*, jilid 10, Beirut: Dar al-Ma'rifah, h. 455.

<sup>39</sup> Sila lihat secara terperinci hadis-hadis lain berkenaan *al-Mudarabah* dalam Muhammad b. 'Ali b. Muhammad al-Syawkani (t.t.), *Nayl al-Awtar Syarh Muntaqa al-Akhbar*, jilid 5, Kaherah: Maktabah Dar al-Turath, h. 264-267.

<sup>40</sup> Al-Nawawi (2000), *op.cit.*, h. 453.

<sup>41</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3927.

manusia kerana manusia terdiri daripada golongan kaya dan miskin. Mereka saling memerlukan bantuan dan kerjasama dalam pelbagai urusan.

Keharusan prinsip *al-Mudarabah* ini juga telah disepakati secara *ijma'* di mana Imam mazhab yang empat telah bersepakat (*ittifaq*) atas prinsip ini.<sup>42</sup> Ia telah diamalkan di Tanah Arab sejak zaman sebelum Islam dan kemudian diperakui oleh Islam.<sup>43</sup> Pada ketika itu aktiviti kewangan telah pun wujud dalam dua bentuk:<sup>44</sup>

- a. Wujud pemiutang yang meminjamkan wang kepada para saudagar untuk berniaga. Mereka akan menerima pembayaran semula beserta dengan riba.<sup>45</sup>
- b. Individu-individu pekongsi lelap, menyediakan modal kepada para saudagar bagi mengusahakannya dan akan berkongsi keuntungan selepas perniagaan selesai. Inilah *al-Mudarabah* yang diperakui oleh Islam. Ia sangat terkenal pada masa itu terutamanya di kalangan orang Quraisy.<sup>46</sup>

Rasulullah S.A.W. juga mengamalkan *mudarabah*<sup>47</sup> semasa menjadi wakil Siti Khadijah menjual barangan beliau di Syam beberapa kali.<sup>48</sup> Saidina 'Umar al-Khattab pernah diberi harta anak yatim sebagai *Mudarabah* dan beliau mengusahakannya di Iraq.<sup>49</sup>

### Kategori *Mudarabah*

*Al-Mudarabah* terbahagi kepada dua jenis iaitu:<sup>50</sup>

#### i. *Mudarabah Mutlaqah*

*Mudarabah Mutlaqah* bermaksud penyerahan modal oleh *sahib al-mal* secara mutlak tanpa syarat. *Mudarib* bebas mengusahakannya tidak kira tempat, jenis barang,

<sup>42</sup> Hasan Ayyub (2003), *Fiqh al-Mu'amalat al-Maliyyah fi al-Islam*, Kaherah: Dar al-Salam, h. 230.

<sup>43</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 631.

<sup>44</sup> Afzalurrahman (1997), *Muhammad: Encyclopedia of Seerah*, (terj.) Dewi Nurjulianti, *Muhammad Sebagai Seorang Pedagang*, vol. 3, Jakarta: Yayasan Swarna Bhumi, h. 3.

<sup>45</sup> Aktiviti kewangan berbentuk riba ini telah diharamkan melalui ayat al-Baqarah (2) : 275.

<sup>46</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3927.

<sup>47</sup> Sirah hidup Rasulullah s.a.w. dalam bidang perniagaan boleh dilihat dalam Abu Muhammad 'Abd al-Malik b. Hisyam (1999), *Al-Sirah al-Nabawiyyah*, jilid 1, Mesir: Dar al-Taqwa, h. 119.

<sup>48</sup> Syams al-Din Muhammad b. Muhammad al-Khatib al-Syarbini (1994), *Al-Iqna' Fi Hilli Alfaz Abi Syuja'*, jilid 2, Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, h. 130.

<sup>49</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 135.

<sup>50</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3928.

bentuk perusahaan, waktu, pelanggan atau pembekal asalkan mendatangkan keuntungan.<sup>51</sup>

ii. *Mudarabah Muqayyadah*

*Mudarabah Muqayyadah* bermaksud penyerahan modal oleh *sahib al-mal* dengan bersyarat. Contohnya, *mudarib* hanya boleh menjalankan perusahaan di tempat-tempat tertentu sahaja dan membeli barang dari pembekal tertentu. Jumhur ulama membenarkan syarat ditentukan berkenaan tempat perusahaan,<sup>52</sup> jenis dan bentuknya.<sup>53</sup> Manakala hanya Abu Hanifah<sup>54</sup> dan Ahmad<sup>55</sup> sahaja yang membenarkan penentuan syarat had masa dan penentuan syarat pembekal atau pelanggan. Bagaimanapun, *Mudarabah* jenis ini tiada di dalam mazhab Maliki<sup>56</sup> dan Syafi'i.<sup>57</sup>

**Kesesuaian *al-Mudarabah* dalam Pelaksanaan Modal Usaha niaga Islam**

Di Malaysia konsep *mudarabah* melalui Sektor Perbankan Islam (SPI) mula diijelmakan setelah Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) ditubuhkan pada 1983.<sup>58</sup> Setelah 10 tahun beroperasi, mekanisma *mudarabah* diperluaskan ke institusi kewangan lain melalui pelaksanaan Sistem Perbankan Tanpa Faedah (SPTF)<sup>59</sup> pada tahun 1993. Pembabitan

<sup>51</sup> Sa'adi Abu Habib (1993), *Al-Qamus al-Fiqhi: Lughatan wa Istilahan*, Damsyiq: Dar al-Fikr, h. 222.

<sup>52</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, hh. 3953-3955.

<sup>53</sup> *Ibid.*, h. 3928.

<sup>54</sup> Al-Kasani (t.t.), *op.cit.*, h. 98.

<sup>55</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 157 dan 185.

<sup>56</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 633.

<sup>57</sup> Al-Syarbini (1994), *op.cit.*, h. 131.

<sup>58</sup> Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) merupakan bank Islam pertama di Malaysia yang diperbadankan di bawah Akta Syarikat 1965 pada 1 Mac 1983. BIMB menawarkan perkhidmatan seperti yang ditawarkan oleh bank-bank konvensional lain tetapi perkhidmatannya berdasarkan prinsip-prinsip syariah. Lihat Sudin Haron, (1996), *Prinsip dan Operasi Perbankan Islam*, Kuala Lumpur: Berita Publishing Sdn Bhd, h. 21.

<sup>59</sup> Skim Perbankan Tanpa Faedah (SPTF) telah dilancarkan pada 4 Mac 1993. sebagai perintis SPTF, ia melibatkan tiga bank perdagangan tempatan terbesar iaitu Malayan Banking Berhad, Bank Bumiputera Malaysia Berhad dan United Malayan Banking Corporation Berhad. Sebagai permulaan bank-bank tersebut menawarkan tujuh jenis produk iaitu akaun simpanan, akaun pelaburan, pembiayaan perumahan, pembiayaan kenderaan, sewaan, kemudahan pembiayaan semula kredit eksport tanpa faedah dan bil penerimaan tanpa faedah. Pada fasa kedua SPTF yang dilancarkan pada 21 Ogos 1993 melibatkan sepuluh lagi institusi kewangan. Fasa ini dilancarkan setelah melihat kejayaan fasa pertama. Lihat Nor Mohamed Yakcop (1996), *Sistem Kewangan Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd., h. 55. Lihat juga Ab. Mumin Ab. Ghani, (1999), *op. cit.* h. 337.

institusi kewangan di Malaysia mula menyeluruh sehingga meliputi bank-bank asing yang beroperasi di negara ini.

Modal usaha niaga sepertimana yang telah dijelaskan merupakan perusahaan berisiko tinggi, pembiayaan bagi perusahaan berintensifkan pengetahuan dan teknologi yang baru bermula yang mana hanya idea (cagaran tak ketara) merupakan aset utamanya. Oleh yang demikian, sumber pembiayaan alternatif harus diwujudkan untuk melengkapi sumber pembiayaan yang sedia ada (tradisional). Sumber kewangan alternatif ini termasuklah modal usaha niaga dan perbankan kredit seperti insurans jaminan kewangan dan insuran pertanian. Justeru, konsep *mudarabah* dilihat mampu menjadi pilihan kepada usahawan modal usaha niaga kelak.

Konsep *al-mudarabah* dalam industri modal usaha niaga Islam hampir sama dengan konsep *al-musyarakah*, cuma apa yang berbeza hanyalah pihak pemodal atau pembiaya tidak terlibat sama menguruskan projek. Pemodal hanya melaburkan modal sahaja kepada pengusaha dan menantikan keuntungan. Nisbah keuntungan telah ditetapkan semasa kontrak perjanjian. Konsep ini telah diterima pakai di sebelah Barat, namun nisbah keuntungan tidak mampu memuaskan sebelah pihak yang lain.<sup>60</sup> Sebagai contoh, projek yang hendak dilakukan berjumlah RM 1 juta. Pemodal menyediakan modal sebanyak RM 900 ribu dan pengusaha RM 100 ribu, maka nisbah keuntungan dibahagikan mengikut jumlah pelaburan iaitu 90:10. Nisbah ini tidaklah sesuai jika hendak dibandingkan dengan cara struktur Islam, di mana nisbah tersebut boleh dibahagikan 60:40 walaupun pemodal melaburkan sebanyak RM 900 ribu. Melalui konsep *mudarabah* ini, kedua-dua belah pihak dilindungi dengan dijamin mendapat hak masing-masing. Antara hak yang dijamin kepada usahawan melalui *mudarabah* ialah:<sup>61</sup>

- i. Semua usahawan mendapat sebahagian daripada keuntungan dari usahanya. Jaminan ini berdasarkan kontrak persetujuan perkongsian untung rugi diantara pihak pembiaya dan pihak pengusaha. Maka, nisbah keuntungan telah dibahagikan terlebih dahulu pada peringkat awal.

---

<sup>60</sup> First Floor Capital (2001), Islamic Venture Capital, *The First Floor Bulletin*, Jil.2 Isu 9 tahun 2001. Lihat juga First Floor Capital, [www.firstfloorcapital.com](http://www.firstfloorcapital.com).

<sup>61</sup> Afzal al-Rahman (1991), *op. cit.* h. 67.

- ii. Modal yang diniagakan adalah amanah.

Modal yang dilaburkan tidak boleh digunakan untuk tujuan lain selain pelaburan yang telah dipersetujui.

- iii. Kedudukan usahawan adalah seperti agen kepada pemodal.

Usahawan merupakan rakan kongsi kepada pemodal, justeru hubungan kedua-dua pihak saling berkaitan seperti agen kepada sesebuah syarikat.

- iv. Usahawan berhak mendapat saran perbelanjaan seandainya ia terpaksa beroperasi di luar kawasan.

Begitu juga pemodal yang akan mendapat hak seperti berikut :

- i. Keuntungan mesti dibahagi di hadapan pemodal.

Pihak pengusaha mesti mengisytiharkan keuntungan syarikat kepada pemodal dan membahagikan berdasarkan persetujuan serta nisbah keuntungan.

- ii. Membuat keputusan had operasi perniagaan.

Pemodal berhak membuat keputusan untuk menghadkan operasi perniagaan syarikat berdasarkan kemampuan serta jumlah dana yang ada.

### ***Al-Musyarakah***

#### **Definisi dan Pensyariatan**

*Al-Musyarakah* dari segi etimologi berasal dari akar kata *syarika* yang bermaksud berkongsi. Manakala *al-Musyarakah* adalah kata nama terbitan bagi kata kerja berimbuhan *syaraka* yang bermaksud saling berkongsi.<sup>62</sup> Maka, *al-Musyarakah* membawa maksud persekutuan atau perkongsian. Ia juga mengandungi makna *ikhtilat* iaitu percampuran antara sesuatu dengan selainnya.<sup>63</sup>

---

<sup>62</sup> Ibrahim Mustafa *et.al.* (1972), *op.cit.*, h. 480.

<sup>63</sup> Sa'adi Abu Habib (1993), *op.cit.*, h. 195.

Dari segi istilah pula, *al-Musyarakah* mempunyai maksud yang agak berbeza mengikut mazhab. Bagi ulama Hanafiyyah, *al-Musyarakah* bermaksud akad yang dilakukan oleh orang-orang yang bekerjasama berkenaan modal dan keuntungan.<sup>64</sup> Bagi ulama Malikiyyah, ia bermaksud keizinan seseorang kepada rakan kongsinya untuk mengusahakan harta milik mereka dan mereka mempunyai hak bersama dalam perusahaan. Bagi ulama Syafi'iyah, ia bermaksud penetapan hak bersama antara dua atau lebih individu pada sesuatu yang berbentuk progresif.<sup>65</sup> Bagi ulama Hanabilah, ia bermaksud penggabungan dalam hak dan perusahaan.<sup>66</sup>

Sungguhpun berbeza pengertiannya, ia tetap memberi makna yang sama iaitu unsur kerjasama antara dua atau lebih individu dalam mencipta keuntungan dalam perusahaan. Ia adalah salah satu bentuk kerjasama perusahaan di sisi Islam dengan rukun dan syarat tertentu. *Al-Musyarakah* lebih banyak digunapakai dengan istilah *al-Syirkah* atau *al-Syarikah* di kalangan sarjana Islam.<sup>67</sup>

*Al-Musyarakah* adalah berdasarkan firman Allah S.W.T.:

Ertinya :

*dan sesungguhnya kebanyakan dari orang-orang yang berhubung (bekerjasama dalam pelbagai urusan hidup), sesetengahnya zalim ke atas sesetengah yang lain, kecuali orang-orang yang beriman dan beramal soleh; sedangkan mereka amatlah sedikit...*

(Al-Qur'an, al-Sad (38) : 24.)

Al-Qurtubi mentafsirkan *khulata'* dalam ayat tersebut bermaksud *syuraka'* iaitu pekongsi. Dan beliau menegaskan juga bahawa amat sedikit orang yang menjalankan kerjasama dengan baik dan mereka itulah orang-orang yang beriman dan beramal soleh.<sup>68</sup>

---

<sup>64</sup> Al-Kasani (t.t.), *op.cit.*, h. 56.

<sup>65</sup> Al-Syarbini (1995), *op.cit.*, h. 287.

<sup>66</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 109.

<sup>67</sup> Muhammad Rawwas Qal'aji *et.al.* (1996), *op.cit.*, h. 232.

<sup>68</sup> Al-Qurtubi (2002), *op.cit.*, jilid 8, h. 153.

Sejarah penggunaan kontrak *al-Musyarakah* ini banyak dijelaskan dalam hadis-hadis Rasulullah s.a.w.<sup>69</sup> Dalam sebuah hadis *Qudsi*, Baginda bersabda:<sup>70</sup>

Ertinya :

*Aku (Allah) merupakan orang ketiga dalam perikatan antara dua orang, selama salah seorang dari keduanya tidak melakukan pengkhianatan terhadap yang lain. Jika seseorang melakukan pengkhianatan terhadap yang lain, Aku keluar dari perikatan antara mereka itu.*

Prinsip *al-Musyarakah* telah pun diamalkan sejak zaman sebelum Islam oleh para saudagar Arab termasuk Rasulullah S.A.W. sendiri. Baginda pernah memeterai kontrak *al-Musyarakah* dengan seorang saudagar bernama al-Sa'ib al-Makhzumi. Para sahabat juga tidak terkecuali dalam mengamalkan kontrak *al-Musyarakah* ini, contohnya Ibn Mas'ud, 'Ammar dan Sa'ad b. Abi Waqqas.<sup>71</sup> Kegiatan perdagangan pada waktu itu melibatkan kerjasama dalam bentuk pemilik modal dan pengusaha sama-sama terlibat dalam suatu perniagaan.<sup>72</sup> Ia banyak digunakan dalam bidang perdagangan dan pertanian.<sup>73</sup> Selepas kedatangan Islam, kontrak ini diperakui dan para ulama secara *ijma'* telah memperakui kontrak ini.<sup>74</sup>

### Jenis *al-Musyarakah*

Prinsip *al-Musyarakah* terbahagi kepada dua bentuk iaitu *Syirkah al-Milk* (perkongsian pemilikan)<sup>75</sup> dan *Syirkah al-'Uqud* (perkongsian kontrak).<sup>76</sup> Hanya *Syirkah al-'Uqud* yang akan dibincangkan dalam kajian ini. Ia terbahagi kepada empat, iaitu:

<sup>69</sup> Ahmad b. 'Ali b. Hajr al-'Asqalani (2000), *Fath al-Bari bi Syarh Sahih al-Bukhari*, jilid 5, Kaherah: Dar al-Taqwa, hh. 154-167.

<sup>70</sup> Hadis ini adalah riwayat Abu Dawud dari Abu Hurayrah. Sila lihat secara terperinci huraiananya dalam al-Syawkani (t.t.), *op.cit.*, h. 264.

<sup>71</sup> Para sahabat r.ah. terlibat dalam amalan *musyarakah*, lihat Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 111.

<sup>72</sup> Afzalurrahman (1997), *op.cit.*, h. 3.

<sup>73</sup> Afzalurrahman (1980), *Economic Doctrines of Islam*, vol. 1, Lahore: Islamic Publications Ltd., h. 235.

<sup>74</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, hh. 3876-3877.

<sup>75</sup> Ia bermaksud pemilikan bersama dua atau lebih individu ke atas suatu barang sama ada boleh dipisahkan atau tidak. Ia terbahagi kepada *Syirkah al-Ikhtiyariyyah* dan *Syirkah al-Ijbariyyah*, lihat al-Jaziri (1990), *op.cit.*, hh. 60-63.



i *Syirkah al-'Inan*

*Syirkah al-'Inan* adalah pernyataan setiap pihak untuk berkongsi harta pada jumlah tertentu. Tidak disyaratkan persamaan modal atau nisbah pembahagian untung.<sup>77</sup> Pembahagian untung adalah berdasarkan persetujuan dalam kontrak manakala rugi adalah mengikut kadar modal masing-masing.<sup>78</sup> Boleh juga satu pihak sahaja yang mengusahakannya. Setiap pihak tidak bebas melakukan sesuatu tanpa izin pihak lain.<sup>79</sup>

Para ulama bersepakat mengenai keharusannya.<sup>80</sup> Ini kerana perkongsian hanya berdasarkan modal, bukan usaha (kerja). Usaha sukar diukur dengan jelas. Ia mungkin menimbulkan penipuan atau kesamaran, contohnya wujud pihak yang tidak banyak bekerja tetapi berkongsi untung sama rata. Jika ditentukan batas kerja setiap pekongsi pun, usaha dan pelaksanaan nanti belum tentu akan sama. Maka, akan berlaku pengambilan hak orang lain secara batil.

ii *Syirkah al-'Abdan (al-Sana'i', al-A'mal atau al-Taqabbul)*

*Syirkah al-'Abdan* bermaksud perkongsian usaha antara dua atau lebih individu dalam suatu perusahaan untuk mendapatkan untung bagi dikongsi bersama.<sup>81</sup> Usaha atau kemahiran antara para pekongsi tidak semestinya sama. Perkongsian ini tidak mensyaratkan penggabungan atau penyatuan harta para pekongsi. Boleh menyumbangkan modal atau hanya menyumbangkan kemahiran sahaja. Kemahiran dikira juga sebagai modal oleh al-Sarakhsi.<sup>82</sup> Contohnya, seorang jurutera, seorang arkitek, seorang juru ukur, seorang pengurus dan seorang juruteknik bercadang bekerjasama mengusahakan perkhidmatan renovasi rumah dan bangunan.<sup>83</sup>

---

<sup>76</sup> Al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3877.

<sup>77</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, hh. 124-127.

<sup>78</sup> Al-Syarbini (1995), *op.cit.*, h. 292.

<sup>79</sup> Demikian menurut ulama Malikiyyah. Berbeza dengan ulama Hanafiyyah, ia adalah berdasarkan *al-wakalah*, sila lihat al-Humam (1991), *op.cit.*, h. 319.

<sup>80</sup> Hasan Ayyub (2003), *op.cit.*, h. 218.

<sup>81</sup> Al-Zarkasyi (1993), *op.cit.*, h. 125.

<sup>82</sup> Syams al-Din al-Sarakhsi (1989), *Al-Mabsut*, vol. 6, jilid 11, Beirut: Dar al-Ma'rifah, h. 155.

<sup>83</sup> Afzalurrahman (1980), *op.cit.*, vol. 1, h. 240.

Para ulama Hanafiyyah,<sup>84</sup> Malikiyyah<sup>85</sup> dan Hanabilah<sup>86</sup> mengharuskannya kerana ia bertujuan mendapatkan untung dengan bekerjasama atau secara wakil. Sememangnya perkongsian wujud pada harta dan juga usaha. Ulama Malikiyyah mensyaratkan persamaan pada jenis perusahaan, tempat<sup>87</sup> dan pembahagian untung dalam pengharusannya.<sup>88</sup>

### iii *Syirkah al-Wujuh*

*Syirkah al-Wujuh* bermaksud perkongsian berasaskan modal dari sumber lain (bukan dari pekongsi-pekongsi) iaitu perusahaan yang dimulakan secara hutang.<sup>89</sup> Kontrak ini memerlukan *al-Wakalah* antara pihak-pihak yang berkongsi. Maka, setiap pekongsi perlu memegang dasar *Mahabbah*, setiakawan serta kesediaan yang tinggi bagi memastikan *survival* perusahaan tersebut.<sup>90</sup> Kontrak ini tidak mensyaratkan persamaan pada jumlah modal atau pembahagian untung mengikut kadar modal.<sup>91</sup>

Para ulama Malikiyyah,<sup>92</sup> Syafi'iyah<sup>93</sup> dan tidak mengharuskannya. Ini kerana perkongsian adalah berasaskan modal dan kerja. Ia tidak mempunyai kedua-dua unsur tersebut secara jelas. Ulama Hanafiyyah<sup>94</sup> dan Hanabilah<sup>95</sup> membolehkan kerana masing-masing bertindak sebagai wakil bagi pihak lain, lagipun ia banyak diamalkan dan tiada ulama menegahnya.

---

<sup>84</sup> Al-Jaziri (1990), *op.cit.*, h. 64.

<sup>85</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 645.

<sup>86</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, hh. 111-113.

<sup>87</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 646.

<sup>88</sup> Untuk mengetahui lebih lanjut syarat-syarat *Syirkah al-Abdan*, sila rujuk al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, h. 3899.

<sup>89</sup> Hasan Ayyub (2003), *op.cit.*, h. 229.

<sup>90</sup> Afzalurrahman (1980), *op.cit.*, vol. 1, h. 240.

<sup>91</sup> Untuk mengetahui lebih lanjut syarat-syarat *Syirkah al-Wujuh* sila rujuk al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, hh. 3899-3900.

<sup>92</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 646.

<sup>93</sup> Al-Syirazi (1995), *op.cit.*, h. 159.

<sup>94</sup> Al-Humam (1991), *op.cit.*, h. 327.

<sup>95</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 122.

iv *Syirkah al-Mufawadah*

*Syirkah al-Mufawadah* bermaksud perkongsian antara dua atau lebih individu untuk menjalankan suatu perusahaan dengan persamaan pada modal, usaha, pembahagian untung dan agama.<sup>96</sup> *Mufawadah* itu sendiri bermaksud *musawah* (persamaan). Sebagai contoh, salah seorang pekongsi tidak boleh mengkhususkan bahagian modal yang tertentu sebagai miliknya.

Setiap pekongsi merupakan wakil (*wakalah*) dan penjamin (*kafil*) bagi pihak yang lain dalam segala urusan.<sup>97</sup> Sesiapa sahaja berhak untuk membeli, menjual, meminjam atau memberi pinjam sekiranya perlu. Jika seorang pekongsi melakukan sesuatu seperti menandatangani suatu dokumen, ia dianggap mewakili pekongsi yang lain walaupun tanpa persetujuan mereka.<sup>98</sup> *Al-Kafalah* sebenarnya memudahkan perjalanan perusahaan terutamanya yang melibatkan keputusan-keputusan segera yang perlu diambil. Para pekongsi boleh membentuk polisi-polisi yang dapat membuat keputusan dengan pantas dan cekap tanpa terlebih dahulu merujuk kepada rakan kongsinya.<sup>99</sup> Bagaimanapun digalakkan setiap pekongsi sewajarnya meminta pandangan rakan kongsinya sebelum berbuat sesuatu.

Ulama Hanafiyyah mengharuskannya dengan syarat wujud persamaan modal, kerja dan pembahagian untung.<sup>100</sup> Jika tidak sama, ia termasuk dalam jenis *al-'Inan*.<sup>101</sup> Ulama Malikiyyah<sup>102</sup> membolehkannya hanya jika setiap pekongsi bebas bertindak tanpa persetujuan yang lain.<sup>103</sup> Para ulama Syafi'iyyah<sup>104</sup> dan Hanabilah<sup>105</sup> tidak mengharuskannya, ia *gharar* kerana sulit untuk menentukan persamaan modal, kerja dan untung. Contohnya, bagaimana jika seseorang tidak mampu membuat perkara yang sama dibuat oleh seorang lagi.

<sup>96</sup> Hasan Ayyub (2003), *op.cit.*, h. 241.

<sup>97</sup> Al-Humam (1991), *op.cit.*, h. 309.

<sup>98</sup> Afzalurrahman (1980), *op.cit.*, vol. 1, h. 238.

<sup>99</sup> Ab. Mumin Ab. Ghani (1999), *op.cit.*, h. 385.

<sup>100</sup> Dalil yang menjadi sandaran mereka boleh dirujuk dalam al-Humam (1991), *op.cit.*, h. 308.

<sup>101</sup> Dr. H. Nasrun Haroen (2000), *op.cit.*, h. 170.

<sup>102</sup> Ibn Rusyd (2002), *op.cit.*, h. 645.

<sup>103</sup> Untuk mengetahui lebih lanjut berkenaan syarat-syarat *Syirkah al-Mufawadah*, sila lihat al-Zuhayli (2002), *op.cit.*, hh. 3896-3898.

<sup>104</sup> Al-Syirazi (1995), *op.cit.*, h. 158.

<sup>105</sup> Ibn al-Qudamah (t.t.), *op.cit.*, h. 139.

Selain jenis-jenis yang telah disebutkan, ulama Hanabilah pula menambah *al-Mudarabah* sebagai satu lagi kategori bagi *Syirkah al-'Uqud*.<sup>106</sup> Manakala di sisi ulama Hanafiyyah pula, *Syirkah al-'Uqud* terbahagi kepada enam bahagian iaitu *Syirkah al-Wujud*, *Syirkah al-'A'mal (Abdan)* dan *Syirkah al-Amwal* di mana setiap satu terbahagi kepada *'Inan* dan *Mufawadah*.<sup>107</sup> Maka setiap jenis *Musyarakah* adalah harus di sisi mereka dengan syarat-syarat tertentu.<sup>108</sup>

### Aplikasi *al-Musyarakah* dalam Industri Modal Usaha niaga

Syarikat modal usaha niaga adalah lebih sesuai untuk menggunakan kontrak *musyarakah* kerana ia lebih efektif dan efisien. Kontrak ini bersesuaian dengan prinsip modal usaha niaga iaitu usahasama dua pihak untuk mengendalikan sesuatu projek. Sebagai contohnya *al-Musyarakah al-Muntahiyah bi al-Tamlik* atau dikenali juga dengan *al-Musyarakah al-Mutanāqisah*<sup>109</sup> (syarikat yang membawa pengurangan saham rakan kongsi) merupakan salah satu bentuk syarikat yang muncul sejak akhir-akhir ini dalam sistem kewangan semasa.<sup>110</sup> Ia adalah satu bentuk syarikat di mana ahli-ahli kongsi (biasanya antara pembiaya dan pengusaha), masing-masing menyumbang kepada modal<sup>111</sup> syarikat sebanyak nisbah peratusan modal tertentu dengan

<sup>106</sup> Al-Zarkasyi (1993), *op.cit.*, h. 126.

<sup>107</sup> Al-Kasani (t.t.), *op.cit.*, h. 57.

<sup>108</sup> Terdapat syarat-syarat yang menjadi asas keharusan setiap jenis *Musyarakah* di sisi ulama Hanafiyyah dalam al-Humam (1991), *op.cit.*, h. 302.

<sup>109</sup> *Al-Musyarakah al-Mutanāqisah* ialah satu bentuk akad pensyarikatan iaitu pihak pembiaya yang merupakan antara rakan kongsi, memberikan hak kepada rakan kongsinya yang lain memiliki aset dengan sekali atau beberapa bayaran iaitu secara beransur-ansur berdasarkan kepada syarat-syarat yang dipersetujui oleh kedua-dua pihak. Instrumen ini masih baru yang diperkenalkan di Mesir. Sebahagian besar fukaha semasa berkesesuan menerimanya sebagai antara kaedah dalam pasaran modal. Ini adalah kerana terdapat beberapa unsur yang dibolehkan seperti syarikat *'inan*, janji daripada institusi kewangan untuk menjual bahagiannya kepada rakan kongsi dan institusi menjual semua bahagian sahamnya kepada rakan kongsi secara keseluruhan atau sebahagiannya. Lihat Suruhanjaya Sekuriti (2002), *op.cit.*, hh. 14-15.

<sup>110</sup> Bentuk ini pertama kali dipraktikkan di Mesir oleh salah sebuah bank perdagangan yang melaksanakan muamalah Islam dengan mengadakan syarikat antara bank dengan sebuah syarikat pelancongan untuk memiliki kapal pengangkutan yang bernilai lima juta *junayh*. Lihat Dr Muhammad 'Uthman Syabir (1996), "*al-Mu'āmalāt al-Māliyyah fī al-Fiqh al-Islāmī*". 'Amman : Dar al-Nafa'is, h. 292.

<sup>111</sup> Kebanyakan ulama mazhab berpandangan bahawa modal yang ditanam oleh seseorang rakan kongsi mestilah dalam bentuk cair (wang tunai). Ini bermakna kontrak *musyarakah* ini hanya boleh dilakukan dengan menggunakan wang dan tidak menggunakan komoditi. Walau bagaimanapun hanya berlaku sedikit kontradik di kalangan mereka seperti Imam Malik misalnya melihat bahawa kecairan modal ini bukannya syarat kepada *musyarakah* tetapi boleh dilakukan sekiranya mendapat persetujuan rakan kongsi dengan menentukan terlebih dahulu nilai semasa barangan yang hendak diberikan. Bagi pandangan Imam Abu Hanifah dan Imam Ahmad pula, mereka melihat bahawa tidak rasional untuk menyumbang selain

pembahagian untung rugi mengikut nisbah modal.<sup>112</sup> Salah satu pihak bersetuju melucutkan haknya ke atas pemilikan syarikat kepada rakan kongsi melalui penjualan sahamnya kepada rakan kongsi sama ada secara sekali gus ataupun secara ansuran mengikut syarat-syarat yang telah dipersetujui bersama.<sup>113</sup>

Sebagai contoh Muhammad sebagai pemodal mengeluarkan modal sebanyak RM 10 juta dan Ali RM 5 juta sebagai pengusaha. Masing-masing menyumbangkan kemahiran untuk menguruskan projek yang dipersetujui. Pemodal kebiasaannya mempunyai kemahiran serta kepakaran yang tinggi, mungkin menyumbangkan sebanyak 60 peratus dan selebihnya 40 peratus oleh pengusaha. Projek di jalankan bersama-sama dan untung rugi (*profit-sharing*) ditetapkan semasa perjanjian awal. Jika keuntungan dapat dihasilkan daripada projek, pengusaha akan memperolehi keuntungan sebanyak 70 peratus, manakala pemodal hanya 30 peratus sahaja bergantung kepada kontrak. Namun, jika kerugian berlaku pengusaha hanya akan menanggung 40 peratus sahaja dan selebihnya sebanyak 60 peratus ditanggung oleh pemodal. Gambaran konsep *al-musyārah* dapat dilihat pada rajah di bawah.

Biasanya syarikat modal usaha niaga ini terbentuk apabila pihak pengusaha tidak mempunyai sumber kewangan yang mencukupi untuk membiayai sesebuah projek dan memerlukan pihak lain untuk menjadi pembiaya. Kedua-dua pihak bersetuju di atas penentuan nisbah peratusan sumbangan modal awal masing-masing dalam dana syarikat pengurusan modal usaha niaga. Pada peringkat terakhir, projek atau aset tersebut akan menjadi milik penuh pengusaha dan secara automatiknya perkongsian ditamatkan.

Konsep *al-musyārah* sangat bertepatan dengan modal usaha niaga Islam di mana perkongsian usahasama antara dua pihak untuk menguruskan sesebuah projek. Masing-masing menyumbang modal dan mengusahakan projek tersebut bersama-sama.

---

daripada wang di dalam kontrak ini. Manakala Imam Syafie lebih terbuka untuk menerima komoditi sebagai modal tetapi terhad kepada *dha'wah al-Amth*, iaitu barangan yang mudah untuk diganti sekiranya rosak seperti gandum dan beras. Bagi komoditi *da'wah al-qimah* iaitu barangan yang susah untuk digantikan sekiranya berlakunya kerosakan seperti kepala seekor kambing tidak boleh digantikan sama seperti yang sedia kala. Lihat Failaka, <http://www.failaka.com/Library/Articles/Usmani%20-%20Musharaka.pdf>, 1 April 2005.

<sup>112</sup> Sekiranya salah satu pihak sahaja memberi sumbangan kepada modal, maka ianya tidak lagi dinamakan *al-Musyārah* *al-Muntahiyah bil Tamlik* sebaliknya ia dikenali sebagai *al-Mudārah al-Muntahiyah bil Tamlik*. Lihat Ab. Mumin Ab. Ghani (1999), *op.cit.* h. 455.

<sup>113</sup> *Ibid.*, h. 389.

Keuntungan telah dipersetujui pada peringkat awal menandatangani kontrak dengan pembahagian nisbah keuntungan. Pemodal dan pengusaha akan memastikan projek tersebut berjaya dan mereka mendapat keuntungan. Tetapi jika projek tersebut mengalami kegagalan, maka kedua-dua belah pihak akan turut menanggung risiko. Konsep pengagihan keuntungan dan kerugian inilah menyebabkan konsep ini sangat sesuai diaplikasikan dalam industri modal usaha niaga Islam.

### **Isu-isu Dalam Industri Modal Usaha niaga Islam**

Isu utama yang menjadi perbincangan di kalangan pengusaha industri modal usaha niaga Islam khususnya adalah berkenaan syarikat usaha niaga yang ingin dijadikan sebagai rakan kongsi dalam pelaburan mereka. Syarikat modal usaha niaga Islam harus memastikan bahawa syarikat usaha niaga yang ingin bekerjasama menguruskan perniagaan atau projek-projek yang halal. Produk-produk yang diusahakan mestilah halal dan mematuhi kriteria-kriteria syariah yang telah ditetapkan. IVCC perlu juga memastikan syarikat tersebut benar-benar menjalankan perniagaan yang tidak bercanggah dengan Islam dan tidak menyembunyikan aktiviti-aktiviti yang bercanggah dan tidak dikehendaki oleh syariah.

Isu seterusnya yang menjadi persoalan adalah bagaimana syarikat-syarikat tersebut dapat mengekalkan status perniagaan yang halal. Selepas mengeluarkan sesuatu produk, bagaimana caranya untuk memastikan bahawa semua operasi yang berkaitan terus berada pada status “halal”. Syarikat mesti mampu bertahan menjalankan aktiviti-aktiviti yang dikehendaki oleh syarak dan tidak boleh menambah sebarang aktiviti lain yang bercanggah bagi mendapat pulangan lebih tinggi. Cabaran yang wujud memang sukar dielakkan ditambah pula dengan keadaan sekeliling masyarakat yang lebih global.

### **Perkembangan dan Prospek Industri Modal Usaha Niaga Islam di Malaysia**

Pada akhir tahun 2004, industri modal usaha niaga di Malaysia terus berkembang sebagai satu sumber pembiayaan baru bagi ekonomi. Industri tersebut secara umum terus mencatat pengembangan dari segi jumlah saiz dana, jumlah pelaburan daripada sumber dalam dan luar negeri, bilangan syarikat modal usaha niaga dan bilangan

syarikat penerima modal usaha niaga pada tahun tersebut. Kerajaan terus memberi sokongan kepada pembangunan industri modal usaha niaga. Dalam Bajet tahun 2005, Kerajaan telah mengumumkan bahawa peserta modal usaha niaga asing kini dibenarkan memiliki 100 peratus pemilikan ekuiti dalam syarikat modal usaha niaga dan syarikat pengurusan modal usaha niaga di Malaysia.<sup>114</sup>

Satu perkembangan yang menggalakkan sejak beberapa tahun kebelakangan ini merupakan penyertaan korporat yang terus bertambah, terutamanya dari syarikat modal usaha niaga yang baru ditubuhkan.<sup>115</sup> Sehingga akhir tahun 2004 terdapat 38 syarikat modal usaha niaga dan 34 syarikat pengurusan modal usaha niaga yang melibatkan pelaburan sebanyak RM1.1 billion. Jumlah ini termasuklah tiga syarikat modal usaha niaga secara Islam iaitu BIMB Venture Capital Sdn. Bhd., Perdana Venture Capital Sdn. Bhd. dan juga PUNB Venture Capital Sdn. Bhd.

Dari segi pelaburan mengikut sektor, sektor teknologi komunikasi dan maklumat (ICT), sains kehidupan dan perkilangan terus menerima pembiayaan terbanyak. Secara keseluruhan, jumlah pelaburan modal usaha niaga dalam tiga sektor mencakupi 77.3 peratus daripada jumlah pelaburan yang dibuat pada tahun 2004. Sektor-sektor lain yang turut menerima pelaburan termasuklah pendidikan, utiliti, perniagaan borong, perkhidmatan pembiayaan, insurans, hartanah, pembinaan dan lain-lain.

Walaupun perkembangan industri modal usaha niaga secara umum amat memberangsangkan, namun perkembangan modal usaha niaga Islam di Malaysia adalah perlahan kerana penyertaan pelabur yang sedikit jumlahnya. Keadaan ini mungkin disebabkan industri ini terlalu baru bagi mereka dan masih belum mempunyai prospek serta kejayaan sebagaimana modal teroka konvensional. Para pelabur Muslim khususnya dan usahawan-usahawan lain belum bersedia menghadapi situasi berisiko yang tinggi seperti ini. Memang tidak dinafikan pihak kerajaan telah menyediakan pelbagai insentif bagi menyokong perkembangan industri ini, namun ia kelihatan masih belum mampu mencapai tahap yang sewajarnya.

---

<sup>114</sup> BNM (2004), *Laporan Tahunan Bank Negara Malaysia 2004*, Kuala Lumpur : Bank negara Malaysia, h.214

<sup>115</sup> BNM (2003), *op. cit.* h. 184.

Walaupun, pembangunan industri modal usaha niaga baik secara konvensional mahupun Islam akan terus digalakkan berdasarkan kepentingannya dalam memupuk sektor pertumbuhan baru serta memainkan peranan sebagai sumber pembiayaan alternatif secara keseluruhan. Untuk mempercepat pembangunan industri modal usaha niaga, rangkaian *business angels* yang utuh, kepelbagaian sumber dana dan peningkatan bilangan pekerja mahir yang berpengetahuan tinggi sedang dibangunkan oleh kerajaan. Selain itu, dalam usaha membantu menyemai budaya keusahawanan yang lebih baik, usaha-usaha sedang ditumpukan ke arah menyediakan persekitaran perniagaan dan pengawalseliaan yang diperlukan, memastikan akses kepada pembiayaan di peringkat permulaan inovasi dan mengkaji semula dasar-dasar sedia ada yang berkaitan dengan pengkomersialan idea.<sup>116</sup>

## **Kesimpulan**

Industri modal usaha niaga Islam memainkan peranan yang tidak kurang pentingnya dalam pembangunan ekonomi di samping sektor perbankan. Ia merupakan satu lagi instrumen inovatif dalam sistem kewangan Islam khususnya di Malaysia. Modal usaha niaga menjadi sumber pembiayaan alternatif kepada pembiayaan tradisional iaitu pembiayaan daripada institusi-institusi perbankan. Ia menjadi pilihan utama bagi pelabur-pelabur Muslim yang mempunyai dana lebihan untuk disalurkan kepada usahawan-usahawan yang ingin meneroka teknologi-teknologi baru dan berisiko tinggi.

Pelaksanaan dan operasi modal usaha niaga secara Islam sebenarnya mirip kepada modal usaha niaga konvensional. Namun, apa yang membezakannya adalah prinsip dan kontrak yang menjadi teras kepada pembiayaan yang dikeluarkan. Dua kontrak muamalah Islam yang biasa diguna pakai dalam industri modal usaha niaga secara Islam ialah *al-Muḍārabah* dan *al-Musyārakah*. Kedua-dua kontrak ini dilihat amat bersesuaian dengan semangat modal usaha niaga itu sendiri. Berdasarkan perkembangan positif industri modal usaha niaga secara umum, industri modal usaha niaga secara Islam dijangka akan terus berkembang sejajar dengan kemajuan sistem kewangan Islam di Malaysia.

---

<sup>116</sup> BNM(2004), *op.cit.*, h.216